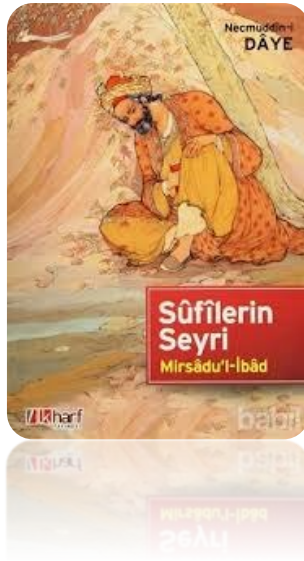

Sûfîlerin Seyri: Mirsâdu'l-İbâd, Necmüddîn Daye

Çeviren: Hakkı UĞUR, İlk Harf Yayınları, İstanbul 2013

Şule Şahin Ünlü*

Kalbi aşk ateşiyle dolu olan kimse,
Ne anlatırsa anlatsın çeker gönülleri.
Sen âşıkların hikâyelerini az dinlersin,
Dinle, dinle ki onların hikâyeleri güzeldir.

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, sulesahinunlu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5479-4163

XII-XIII. yüzyılın önemli Kübrevî şeyhlerinden Necmüddin Daye'nin (654/1256) Farsça telif ettiği ve incelemeye konu olan eserinin tam adı "*Mirsâdü'l-ibâd mine'l-mebde' ile'l-me'âd*"dır.

Kapakta, ağacın altında kucığında Kur'an-ı Kerim'le mukabele halindeki bir sufi resmedilmiştir. Ağacın dökülmüş yaprakları, sonbaharı yani bir sûfinin seyrinin nihayetini anlatmaktadır. Sağ üst köşede resmedilen Zümrüdü Anka, sonbaharda dökülen yapraklar, rükûya eğilmiş ağaç ve dünyadan elini eteğini çekmiş bir sufi kapakta öne çıkan simgelerdir.

Müellif Necmüddin Râzî, 573/1177 yılında Rey'de doğmuş, ilk eğitimini burada almıştır. Moğolların Rey'i kuşatmasından önce Horosan, Harezmi ve Irak'ı ziyaret ederek tasavvuf büyükleriyle görüşmüştür. Manevi eğitim sürecinde üzerinde en çok tesir bırakan isim, 618/1121 yılında Harezmi'de Moğollara karşı savaşırken şehit düşen Kübrevî tarikatı piri Şeyh Necmüddin-i Kübrâ'dır.

Tasavvuf klasiklerinden kabul edilen eser, edebî açıdan da dönemin Fars nesri şaheserleri arasında gösterilmektedir. Râzî esere bu ismi, "inne Rabbeke lebi'l-mirsâd" (el-Fecr, 89/14) âyetinden hareketle teberrüken verdiğini belirtmektedir. "Mirsâd" kelimesiyle "Hakk'ın kullarını gözetmesi"nden ziyade, sâlikin başlangıçtan (mebde') nihâyete (me'âd) kadar yolculuğunda takip ettiği "cadde-i hakikat" ya da "sırât-ı mustakîm"i, yani bu seyahatin gerçekleştirildiği "yol"u kastettiğini ifade etmektedir (s.30). Bu haliyle eser, "Başlangıcından Sonuna Kadar Kulların Yolu" anlamındadır. Eseri İngilizceye çeviren Hamid Algar da tercümesine benzer manada "The Path of God's Bondsmen from Origin to Return" adını vermiştir.¹

Necmüddin Râzî *Mirasâdu'l-ibâd*'ın kaleme alış gerekçesini kitabın başında şu şekilde dile getirmektedir:

"Uzun bir zamandan beri muhakkik talebelerim ve sâdik müritlerim, sermâyesi az, güçten yoksun bu zayıftan Farsça bir kitap yazmamı istemişlerdi. Her ne kadar daha önce her toplumun istidat ve isteğine göre bu konuda pek çok kitap yazılmışsa da benden hacmi küçük olmakla beraber geniş manalı, yaratılışın başlangıcından nihâyetine kadar, seyr ü sülûktan, maksattan, maksûddan, aşktan ve maşuktan haber veren

---

¹ Halil BALTACI, "Bir Tasavvuf Klasiği Olarak Mirsâdü'l-ibâd", *İlmi ve Araştırma Dergisi*, sy. 26 (2010), ss. 163-177.

bir eser yazmamı talep etmişlerdi. Bu eser hem âlemi gösteren bir kadeh hem Cemâl'i gösteren bir ayna olmalı; hem eksik bir mübtedî istifade edebilmeli hem de müntehî bir kâmilin sözlerini ihtiva etmeliydi. Bir Ramazan ayında uzlete çekildim. Arkadaşlarım ve talebelerimin her fırsatta dile getirdikleri fakat çeşitli engeller sonucu yazmaya fırsat bulamadığım kitabı yazmak hususunda bu durumu ganimet bildim. Feyzi Rabbanî'den izinle ve yardımla eldeki kalem gaybın tasarrufuyla yazmaya başladı. Böylece değerli mücevherler gaybın mevhibelerinden çıkıp kalbe ulaştılar. Kalemin dili ibâreler dizisinde sürüklenmeye başladı. Bu sayfaların kapak arasına alınmasıyla muhakkik talebelerimin ve sâdik arkadaşlarımın hediyesi de ortaya çıkmış oldu.” (S. 15-20.) Necmüddîn Râzî, bu kitabın iyi niyetle mütalâa edildiği takdirde insanların “ben kimim, nereden geldim ve nereye gidiyorum, niçin yaratıldım, maksadım ve maksûdum nedir?” Gibi sorularına rahatça cevap bulacağını ifade etmektedir (s.16).

Mirasâdu'l-ibâd beş bâb ve kırk fasıldan müteşekkildir. Bâbların sayısının beş ile sınırlandırılma sebebi, İslâm'ın beş şartından mülhemdir. Eserin kırk fasıldan oluşmasının nedeni ise kırk sayısının insan terbiyesi üzerine etkisinden ötürüdür (s. 64). Birinci bâb üç fasıldan, ikinci bâb beş fasıldan, üçüncü bâb yirmi fasıldan, dördüncü bâb dört fasıldan beşinci bâb ise sekiz fasıldan oluşur. Eser üç temel konu üzerine yoğunlaşmıştır ki bunlar mebde, me'âş ve me'âddir. Mebde bâbında ruhların ve özlerin fıtratına, mülk ve melekûtun başlangıcına dair şerhler verilmiş, me'âş bâbında insanın terbiyesinden bahsedilmiş, me'âd bâbında ise mesut ve şakî nefislerin me'âdı yani dönecekleri yerler açıklanmıştır. Eserin içeriği, yazarın tasnifine istinaden şu şekilde sıralanabilir:

Birinci bâb, eserin dibâcesidir ve Hak Teâlâ'nın, “..siz üç çifttiniz”² âyetine teberrüken üç fasıldan ibarettir. İkinci bâb, varlıkların başlangıcının beyanı hakkındadır ve farz namazlara teberrüken beş fasıldan müteşekkildir. Üçüncü bâb, insanların geçimi hakkındadır. Dördüncü bâb, said ve şakî nefislerin me'âdı hakkındadır ve “...dört kuş al”³ âyetinden mülhem dört fasıldır. Beşinci bâb, farklı taifelerin sülûku hakkındadır ve “...sekiz çifttir”⁴ âyetine teberrüken sekiz fasıldan ibarettir.

---

² Vâkıa Süresi, 56/7.

³ Bakara Süresi, 2/370

⁴ En'am Süresi, 6/143-144.

Necmüddîn Daye; eserini muğlak ve garîb ifadelerden kaçınıp avâm ve havvâsa uygun bir dilde telife gayret ettiğini belirtmektedir (S. 69). Sistematik ve anlaşılır bir dilde yazılan eserde bâbların sayıları ve bu sayıları belirlemedeki kriterler, meselelerin âyet ve hadislerle açıklanma yoluna gidilmesi okuyucunun hangi mevzuyu neye göre değerlendirmesi gerektiği konusunda yönlendirmektedir. Konu ile ilgili manzum ifadelere yer verilmesi, soyut kavramların okuyucuların anlayacağı misallerle somutlaştırılması mevzunun anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Mirasâdu'l-ibâd 'ın geniş bir okur kitlesi oluşturmasında sade, anlaşılır ve edebi bir uslubla yazılmış olması en önemli etken kabul edilmiştir. Bu özelliğinden ötürü çeşitli dillere tercüme edilmiş Anadolu'dan Çin'e kadar geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Eserlerinden iktibaslar yapan isimlerin arasında Mevlânâ Celâleddîn (ö. 672/1273), Azizüddîn Nesefî (ö. 680–681/ 1281–1282 veya 700/1300), Alâüddevle Simnânî (ö. 736/1335), Hâfız Şirâzî (ö. 792/ 1390), Abdurrahmân Câmî (ö. 898/ 1492) gibi müellifler ilk akla gelenlerdir.

Tasavvufun gerek müesseseleri, gerek yetiştirdiği şahsiyetler ve gerekse ortaya koyulan eserler bakımından zirveye ulaştığı bu dönemde Necmeddîn-i Râzî'nin bu eseri de nesir dilinin sağlamlığı, akıcı üslûbu ve muhtevasıyla benzerleri arasından sıyrılmış, Farsça yazılmış tasavvufî eserler arasında önemli bir yer edinmiştir. Tasavvufî kavramları, seyr ü sülûku, tasavvufî edep ve terbiyeyi kolay ve anlaşılabilir bir dille anlatması sayesinde çok okunan bu eser; Türkiye, İran, Hindistan ve Orta Asya kütüphaneleri başta olmak üzere, pek çok yazma nüshasıyla dünyanın çeşitli kütüphanelerinde yerini almıştır.

Eserin çeviri dilinin akıcı ve anlaşılır olduğu söylenebilir. Mütercim metin içinde, Necmüddin Daye'nin izahatındaki âyet ve hadislerle okuyucunun dikkatini çekmektedir. Kitabın sonundaki kapsamlı indeks ilavesi araştırmacılar açısından kolaylık sağlarken sonraki baskılarda hadislerin kaynaklarının ve değerlendirmelerinin ilavesi faydalı olacaktır.